

Elena Simina Tănăsescu
coordonator

Excepția de neconstituționalitate în România și Franța

Universul Juridic
București
-2013-

Editat de S.C. Universul Juridic S.R.L.

Copyright © 2013, S.C. Universul Juridic S.R.L.

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin

S.C. Universul Juridic S.R.L.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al

S.C. Universul Juridic S.R.L.

**NICIUN EXEMPLAR DIN PREZENTUL TIRAJ NU VA FI
COMERCIALIZAT DECÂT ÎNSOTIT DE SEMNĂTURA ȘI
ȘTAMPILA EDITORULUI, APLICATE PE INTERIORUL
ULTIMEI COPERTE.**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

**Excepția de neconstituționalitate în România și în
Franța / coord.: Elena Simina Tănăsescu. - București : Universul
Juridic, 2013**

Bibliogr.

ISBN 978-606-673-040-2

I. Tănăsescu, Elena Simina (coord.)

340.131(498+44)

REDACȚIE:

tel./fax: **021.314.93.13**

tel.: **0732.320.666**

e-mail: **redactie@universuljuridic.ro**

DEPARTAMENTUL

telefon: **021.314.93.15; 0733.674.222**

DISTRIBUȚIE:

tel./fax: **021.314.93.16**

e-mail: **distributie@universuljuridic.ro**

www.universuljuridic.ro

MULȚUMIRI

Această publicație își propune să facă accesibile publicului interesat materialele rezultate în urma contribuțiilor orale prezentate în cadrul dezbaterii intitulată „100 de ani de excepție de neconstituționalitate în România” și organizată de Centrul de drept constituțional și instituții politice (www.cdci.ro) al Universității din București în parteneriat cu Asociația franco-română a juriștilor (www.afrij.eu). Manifestarea a avut loc cu prilejul aniversării a 100 de ani de la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești cu privire la prima excepție de neconstituționalitate cunoscută de sistemul juridic românesc în celebra „afacere a tramvaielor din București” din 1911 – 1912. Ea a reunit în cadrele generoase ale Sălii Stoicescu din Palatul Facultății de drept din București actuali și foști președinți ai Curților Constituționale din România și Republica Moldova, profesori universitari, demnitari și înalți funcționari publici ai statului român și francez, magistrați de la curțile de casație din România și Franța, specialiști de înalt renume, practicieni, doctoranzi și studenți interesați de fenomenul justiției constituționale și de originile acesteia. Având în vedere importanta contribuție pe care a adus-o doctrina franceză la reușita debutului controlului de constituționalitate în România, precum și faptul că Franța s-a dotat cu ceea ce poate părea la prima vedere ca un echivalent al excepției de neconstituționalitate din dreptul românesc abia la 100 de ani distanță față de România, dimensiunea comparativă privilegiată a fost cea franceză. Cu sprijinul www.juridice.ro lucrările complete ale acestei manifestări pot fi urmărite în format video și audio pe site-ul www.cdci.ro. Aportul studentei Adreea Armanu din cadrul Colegiului juridic franco-român de studii europene s-a dovedit incomensurabil pentru redarea în limba română a tuturor contribuțiilor prezentate în limba franceză. Manifestarea ca și prezenta publicație s-au bucurat de susținerea extrem de generoasă a cabinetului de avocatură „Leaua și asociații” (www.leaua.ro)

Organizatorii țin să mulțumească în mod călduros tuturor celor care și-au dat concursul la reușita manifestării precum și la realizarea prezentei lucrări.

REMERCIEMENTS

Le présent ouvrage souhaite mettre à la disposition du public intéressé les documents résultés des contributions orales présentées lors du débat intitulé „100 ans d'exception d'inconstitutionnalité en Roumanie”, qui a été organisé par le Centre de Droit Constitutionnel et Institutions Politiques (www.cdcip.ro) de l'Université de Bucarest en partenariat avec l'Association franco-roumaine des juristes (www.afrij.eu) et a été occasionné par l'anniversaire de 100 ans depuis que la décision de justice dans la célèbre „affaire des tramways de Bucarest” de 1911 – 1912 est restée définitive. L'événement a réuni dans la Salle Stoicescu, mise à disposition avec générosité par la Faculté de droit de Bucarest, des présidents des cours constitutionnelles de la Roumanie et de la Moldavie, des professeurs universitaires, des dignitaires et hauts fonctionnaires, ainsi que des magistrats des cours de cassations de la Roumanie et de la France, des spécialistes de haute renommée, des praticiens, des doctorants, et des étudiants intéressés par la justice constitutionnelle et ses origines. Considérant l'importante contribution de la doctrine française à la réussite de la greffe du contrôle de la constitutionnalité des lois en Roumanie, tout comme le fait que la France s'est dotée avec ce qui peut paraître comme une forme de contrôle concret de constitutionnalité presque 100 ans après la Roumanie, la dimension comparative privilégiée par les débats a visé notamment la France. A l'aide du site www.juridice.ro l'ensemble des propos tenus lors de ce débat peut être consulté en format vidéo sur le site www.cdcip.ro. L'apport de l'étudiante Andreea Armanu du Collège juridique franco-roumain d'études européennes a été incommensurable pour la rédaction en langue roumaine de toutes les contributions présentées en langue française. L'entier événement ainsi que la présente publication n'auraient pas été possibles sans le soutien indéfectible du cabinet d'avocat „Leaua și asociații” (www.leaua.ro).

Les organisateurs tiennent à remercier chaleureusement à toutes et tous ceux qui ont contribué à la réussite de la manifestation scientifique et à la publication du présent ouvrage.

Cuvânt-înainte

În anul 2012 avem o triplă aniversare pentru justiția din România: sărbătorim 150 de ani de la înființarea Înaltei Curți de Casație și Justiție, 100 de ani de la prima hotărâre care a instituit controlul de constituționalitate în România și 20 de ani de la înființarea Curții Constituționale în țara noastră.

Curtea Constituțională a fost înființată prin Constituția adoptată în anul 1991 și a fost organizată prin Legea nr. 47/1992, primele decizii fiind pronunțate în luna iunie 1992.

De la înființare și până în prezent, la Curte au activat 35 de judecători, 9 dintre aceștia fiind membri ai Comisiei de elaborare a Constituției din 1991.

De asemenea, încă de la înființare, judecătorii Curții au dat o importanță deosebită rolului Curții de garant al supremației Constituției. În acest spirit s-a încadrat întreaga jurisprudență a Curții indiferent de alternanța politică a partidelor aflate la putere sau în opoziție de-a lungul timpului. Indiferent de instituția care i-a numit, judecătorii s-au încadrat în obiectivul general al Curții Constituționale - asigurarea supremației Constituției, a respectării legilor și a tratatelor la care România este parte.

Deciziile Curții Constituționale a României au contribuit de-a lungul anilor la dezvoltarea dreptului românesc ținând cont de forța general obligatorie a lor atât pentru instanțele judecătorești, în mod particular, cât și pentru autoritățile publice, în general.

Faptul că această Curte Constituțională a ținut mereu în echilibru cumpăna justiției a dus la impunerea ei în conștiința publică. Dinamica Curții Constituționale din România, de la înființare până în prezent, pune în evidență o dezvoltare geometrică a numărului de cauze soluționate, consecință a creșterii continue a numărului sesizărilor de către principalele instituții ale statului. De la înființare până azi, Curtea Constituțională a soluționat 29.418 de dosare acestea încadrându-se în toate zonele de competență ale Curții. S-au soluționat :

- 28.728 excepții ridicate în fața instanțelor judecătorești;
- 36 excepții ridicate direct de Avocatul Poporului;

- 231 sesizări în cadrul controlului constituționalității legilor înainte de promulgare;
- 18 cereri de soluționare a conflictului juridic de natură constituțională dintre autoritățile publice;
- 6 examinări referitoare la inițiativele de revizuire a Constituției.

Deciziile Curții au fost, în general, bine primite de cei cărora li se adresau, din motivarea deciziilor rezultând cu claritate motivele care au stat la baza adoptării lor. Sigur că au fost și nemulțumiți, mai ales în rândul politicianilor, care uneori au criticat sau chiar amenințat Curtea, dar acest lucru nu a dus la schimbarea atitudinii Curții față de menirea acesteia de garant al supremației Constituției.

O preocupare constantă, încă de la înființare, a manifestat-o Curtea Constituțională, pentru relațiile internaționale.

Din anul 1994 Curtea Constituțională a României a devenit membru în Conferința Curților Constituționale Europene. În această calitate, Curtea Constituțională a României a dezvoltat relații de colaborare cu toate Curțile componente ale acestei Conferințe. Ca o recunoaștere a meritelor Curții Constituționale a României în dezvoltarea constituționalismului european, în anul 2008 Curtea a obținut președinția Conferinței Curților Constituționale Europene, pe care a deținut-o până în luna mai 2011 când a organizat cel de-al XV-lea Congres al Conferinței la București.

O atenție deosebită s-a acordat și relației cu Comisia de la Veneția. Relațiile bune cu acest organism etalon al constituționalismului mondial au contribuit la perfecționarea continuă a jurisprudenței Curții ceea ce a condus esențial la consolidarea permanentă a tinerei noastre democrații. Fiecare participare la conferințele organizate de această instituție este un pas înainte în tainele nebănuite ale dreptului constituțional.

Din anul 1998 Curtea Constituțională a României a devenit membru A.C.C.P.U.F. (Assotiation des Cours Constitutionnelles ayant en Partage l'Usage du Francais) în cadrul căreia a dezvoltat o activitate susținută pentru îmbunătățirea jurisdicției constituționale în toate țările membre ale asociației. A organizat Congresul A.C.C.P.U.F. din anul 2007 și a participat la întâlnirile organizate de asociație.

Tot de la înființare, Curtea Constituțională s-a preocupat în mod constant de dezvoltarea relațiilor bilaterale cu Curțile Constituționale din alte țări, în special din țările europene.

Din anul 2011 Curtea Constituțională a României a aderat și la Conferința Mondială a Curților Constituționale, organizație a cărei statut s-a adoptat la București în anul 2011.

Astăzi, avem privilegiul de a beneficia cu toții de o zestre comună a dreptului constituțional, căreia trebuie să-i adăugăm noi valențe, care să servească întotdeauna interesele cetățeanului.

Am convingerea că dialogul pe care îl vom purta pe mai departe va genera idei consistente și inovatoare de natură să întărească rolul Curții Constituționale în consolidarea statului de drept în societatea contemporană, chemată să facă față unor provocări tot mai complexe și mai dificile.

Augustin ZEGREAN
Președintele Curții Constituționale a României

Excepția de neconstituționalitate între judecătorul constituțional și cel judiciar

Excepția de neconstituționalitate în România - între trimitere prejudicială și excepție procedurală¹

Elena Simina TĂNĂȘESCU

Rezumat

Excepția de neconstituționalitate a apărut pe cale pretoriană în peisajul juridic românesc în 1911. Atunci când în 1991 puterea constituantă a schimbat paradigma controlului incident și posterior de constituționalitate a legilor, sintagma „excepție de neconstituționalitate” a fost păstrată pentru a desemna modalitatea de cooperare dintre sistemul judiciar și nou creată Curtea Constituțională, deși ea nu mai corespundea realității juridice. Douăzeci de ani mai târziu și după succesive modificări ale regimului său juridic, ceea ce în 1991 începuse a se dezvolta ca o trimitere prejudicială a devenit o excepție de procedură sui generis, obiect contencios între sistemul judiciar și judecătorul constituțional.

Nu există doar mode vestimentare. Dreptul cunoaște și el felurite mode, iar excepția de neconstituționalitate poate fi considerată, pe drept cuvânt, tendința actuală în dreptul constituțional comparat.² Considerată singura cale ce permite cetățenilor să conteste conformitatea unei legi cu Constituția direct în fața judecătorului

¹ Mulțumirile cele mai sincere ale autoarei sunt adresate profesorilor Olivier Bot, Vlad Constantinesco și Mathieu Disant pentru lectura prealabilă și sugestiile constructive formulate, precum și studentei Andreea Armanu de la Colegiul juridic franco-român de studii europene pentru excelenta traducere efectuată din limba franceză. Opiniile exprimate angajează doar autoarea.

² Valuri succesive de tranziții democratice, începând cu Spania și Portugalia, continuând cu America Latină și Europa de Est și ajungând la țările arabe, par a fi stabilit cu valoare de certitudine ideea conform căreia accesul neîngrădit al cetățenilor la justiția constituțională constituie un element important pentru confirmarea ireversibilității procesului. A se vedea S. Tănăsescu, *La juridiction constitutionnelle, gardienne des droits dans la transition démocratique*, http://www.venice.coe.int/files/2012_03_29_MAR/2012_03_29_MAR_Marrakech_atelier_interculturel.asp (consultat la 22 mai 2013).

constituțional, excepția de neconstituționalitate³ rămâne forma sub care a apărut pentru prima dată în lume controlul de constituționalitate al legilor. Cu toate acestea, istoria a înregistrat ulterior și alte modalități de verificare a conformității legilor cu Constituția la inițiativa subiectelor individuale de drept⁴ printre acestea numărându-se și trimiterea prejudicială⁵. Aceste două forme ale aceluiași tip de control de constituționalitate au în comun faptul că se exercită în mod indirect și incident, adică în cadrul unui litigiu *pendinte* în fața unui judecător de drept comun, și poartă asupra actelor normative deja intrate în vigoare, adică dau expresie unui control de constituționalitate *a posteriori*. Principala diferență însă este remarcabilă și permite neta lor demarcație: în vreme ce excepția de neconstituționalitate presupune identitatea dintre judecătorul constituțional și judecătorul de drept comun, trimiterea prejudicială presupune o distincție clară între cei doi judecători, ale căror competențe proprii rămân separate. Acest lucru determină și o altă diferență, deloc neglijabilă: în vreme ce excepția de neconstituționalitate este expresia unui control concret, aplicat la cazul

³ Excepția de neconstituționalitate este un act de procedură care provine de la una dintre părțile din cadrul unui litigiu *pendinte* și căruia instanța este obligată să îi răspundă printr-o hotărâre interlocutorie sau printr-un considerent din cadrul hotărârii finale în respectiva cauză. Ca toate excepțiile procesuale și cea de neconstituționalitate este, în general, considerată un mijloc de apărare în cadrul procesului, motiv pentru care efectele sale sunt *inter partes*. În cadrul acestei proceduri, subiectele individuale de drept (persoanele fizice ori juridice) au acces direct la un judecător ce dispune de competență generală, adică inclusiv de cea de judecător constituțional.

⁴ În afară de recursul direct al cetățenilor la judecătorul constituțional specializat, care, contrar a ceea ce am fi înclinați să credem, este destul de rar întâlnit în dreptul comparat, fiind încadrat prin proceduri de admisibilitate extrem de stricte și constrângătoare. O formă extremă a acestuia rămâne așa-numita *actio popularis*, modalitate prin care orice cetățean se poate adresa judecătorului constituțional specializat cu contestarea constituționalității oricărui act normativ deîndată ce acesta a apărut în ordinea normativă; aceasta însă nu este practică nicăieri în lume în această formă radicală și rămâne mai degrabă un reper pur teoretic.

⁵ Trimiterea prejudicială este un act autonom și motivat în drept, ce provine de la un judecător care, dispunând de o competență generală, este investit cu fondul unei cauze și prin care acesta solicită un alt act autonom, strict delimitat și specializat, din partea unui alt judecător. Această procedură dă expresie unei relații de colaborare între judecători distincți (aparținând uneori chiar unor diferite ordini juridice) între care nicio ierarhie nu poate fi stabilită.